

Samfundsvidenskabernes Metode.

Nogle Bemærkninger.

Af

Poul Gædeken.

Den ydre Foranledning til, at jeg ønsker at fremsætte de efterfølgende Bemærkninger, er en Anmeldelse i dette Tidsskrifts Hefte for Marts—April 1912 af mit Skrift »Om de atmosfæriske Forholds og særligt Lysets psykofysiologiske Betydning«, men forøvrigt har jeg i en saa lang Aarrække beskæftiget mig med Spørgsmaalet om Samfundsvidenskabernes Metode, at jeg ogsaa uden direkte Provokation kunde ønske at fremsætte nogle sammenhængende Bemærkninger derom, da jeg i mine tidligere Skrifter kun har fundet Anledning til at strejfe det paagældende Emne. Jeg bemærker dog udtrykkeligt, at mine »Bemærkninger« ikke gør Fordring paa at være andet og mere, end der ligger i Titlen, altsaa ikke nogen udtømmende eller systematisk Behandling af Emnet, som neppe heller vilde være paa sin Plads i nærværende Tidsskrift.

Den nævnte Anmeldelse indeholder den ret kraftige Udtalelse om mit Skrift, at det ved at føre Undertitlen: »En komparativ socialstatistisk Undersøgelse« »sejler

under falsk Flag«. Anmelderen begrundet dog ikke nærmere denne Paastand, men identificerer i samme Sætning Socialstatistik med »den økonomisk-social Statistikk« og synes saaledes at ville begrænse dens Opgave til at udrede de rent økonomiske Samfundsforhold. Mod denne Opfattelse finder jeg mig foranlediget til at nedlægge den kraftigste Protest, ikke af Hensyn til mit eget Arbejdes Skæbne, som jo kun er af underordnet Betydning, men fordi den, hvis den blev almindeligt antagen, paa det føleligste vilde kompromittere Samfundsvidenskabernes fremtidige Udvikling her i Landet. Denne vil først og fremmest være afhængig af, at den rette Arbejdsdeling finder Sted mellem de disponible Kræfter, og da vi ikke besidder nogen Klasse, der som de engelske »private gentlemen« dyrker Videnskaben for dens egen Skyld, vil det være nødvendigt, at den almindeligt anerkendte Ramme for socialvidenskabelige Undersøgelser er saa rummelig, at de forskellige Individualiteter kan faa Plads deri. Det maa ogsaa siges, at den tidligere Udvikling herhjemme i saa Hensende ikke har været ugunstig. Siden det statsvidenskabelige Fakultet som et Appendiks blev knyttet til det retsvidenskabelige, har Statistiken ved vort Universitet været repræsenteret af tre saa forskellige Personligheder som Kayser, Scharling og Westergaard, og disses første Uddannelse som henholdsvis Læge, Jurist og Matematiker viser, at de Veje, der fører til de sociale Problemer, er mangfoldige, hvilket i og for sig ikke kan undre den, der selv har beskæftiget sig nogenlunde indgaaende med de nævnte Problemer. Hvad vi kalder Samfundsforhold er kun et Komplex af menneskelige Handlinger, hvis Forstaaelse

kræver Kendskab saavel til de handlende Personer som til de retlige Institutioner, medens Blikket for den talmæssige Behandling af Massefænomenerne, der er Statistikens Opgave, skærpes ved Studiet af Tallenes Videnskab. Af de nævnte Førfattere har Kayser og Westergaard som Statistkere givet betydelige Bidrag til det internationale Studium af Befolkningens fysiske og moralske Egenskaber i nær Tilknytning til deres oprindelige Udgangspunkt, medens Scharlings Tilbøjelighed mere gik i Retning af den encyklopædiske Fremstilling af Samfundslivets forskellige Sider, saavel de moralske og retlige som de økonomiske*).

Den danske statsvidenskabelige Statistiks hidtidige Repræsentanter har saaledes ingenlunde begrænset sig til at behandle økonomiske Spørgsmaal, og skulde man ønske noget for den fremtidige Udvikling, burde det være, at Undersøgelsernes Ramme udvidedes i Stedet for at indskrænkes. Det vil i Længden hævne sig, hvis man lukker sine Øjne for den Kendsgerning, at Strømningen i de store Kulturlande gaar i Retning af at udforske Menneskets Afhængighed af det Milieu, hvori det lever, saavel det fysiske som det sociale, hvad der da ogsaa er en nødvendig forudgaaende Betingelse for, at man nogensinde kan naa til en teoretisk Samfundsvidenskab, der er mere end en Række om-disputerede Paastande. At man i Øjeblikket ikke er naaet stort videre, er der jo desværre mange beklagelige Vidnesbyrd om. Den specielle Samfundsvidenskab, for hvilken Navnet Socialøkonomi vel nu maa siges at være det gængse, skønt den har flere andre mere eller

*) Jfr. de af Scharling udarbejdede Afsnit i »Danmarks Statistik«.

mindre vellykkede Betegnelser, anses ganske vist af adskillige for at være langt mere fremskreden end de andre, særligt da Sociologien eller den almindelige Samfundslære; men om dette virkelig holder Stik turde dog være mere end tvivlsomt. At der kan skrives tykke Bøger om den, siger i saa Henseende ikke meget, det kan der ogsaa om den almindelige Samfundsfilosofi; ser man derimod paa de positive Resultater, som i videnskabelig Henseende alene tæller med, saa viser de sig at være overordentlig beskedne. Naar en teoretisk Videnskab som Kemien kan møde med Resultater i Skokkevis, saa beror det paa, at dens Grundlag er fastslaaet, Sætninger som Avogadros Molekular-teori, Franklands Valenslære o. s. v. er alle Kemikere enige om. Den teoretiske Socialøkonomis lave Standpunkt viser sig ved, at man endnu disputerer au sérieux om en saa overfladisk Samfundsteori som den Marxistiske, saakaldte materialistiske, Historieteori, der vil udlede al moralsk og retlig Udvikling af den teknisk-økonomiske, medens den burde kunne affærdiges med et medlidende Smil, saaledes som den afdøde Antropolog Mantegazza gjorde det. Man kan imidlertid ikke undre sig herover, saalænge det endnu er almindelig Kutyme at studere et omfattende Komplex af menneskelige Handlinger uden at tage noget nærværdigt Hensyn til deres Udspring, Mennesket selv med sine fysiske og aandelige Ejendommeligheder eller, om man hellere vil, med sit psykofysiologiske Apparat. Om dette Apparat ved man endnu alt for lidt, men dog saa meget, at man ikke behøvede at spilde Tiden med at drøfte en Teori som den ovennævnte. Det samme kan siges om en Række andre Teorier, der

hører til de socialøkonomiske Lærebøgers faste Repertoire, jeg skal dog her kun nævne én, nemlig den Malthusianske Befolkningslære. For at afgøre det indbyrdes Forhold mellem Forplantning og Ernæring skulde man tro det nødvendigt først at undersøge, hvad Forplantning og Ernæring er, men hvor selvindlysende dette end lyder, saa er det ikke desto mindre en Kendsgerning, at det betragtes som aldeles overflødigt, hvad man vel tør udlede af den Omstændighed, at det aldrig sker. Saaledes som Forholdene er, er det forstaaeligt, at Forslaget om at docere en rent teoretisk Socialøkonomi uden politisk Vedhæng har vakt Forfærdelse hos mange; for at det hele skal tage sig ud af noget, trænger den magre Teori i høj Grad til at suppleres med et fedt Stykke Politik, der da afsættes under den fine Etikette: »anvendt Videnskab«. Hvis man overhovedet vil gøre Brug af den odiøse Betegnelse: »at sejle under falsk Flag«, er der maaske her et Omraade, hvor den passende kunde finde Anvendelse.

Den vaagnende Forstaaelse af det nære Forhold mellem de biologiske og sociale Discipliner har dog flere Steder givet sig glædelige Udslag, saaledes er der i St. Petersborg oprettet et Institut, der i Virkeligheden er et selvstændigt Universitet, hvor et flaarigt Studium kan afsluttes med Eksamen, og hvor Fag som Antropologi, Fysiologi, Psykologi, Psykiatri, Kriminalologi, Socialøkonomi o. s. v. doceres jævnsides som Bestanddele af et fuldstændigt Kursus. Den bekendte Psykiatriker, Professor Bechterew, er Institutets Direktør. At noget lignende skulde ske her, er foreløbigt utænkeligt, men derfor behøvede man dog

ikke at stille sig absolut afvisende overfor isolerede Bestræbelser paa i Litteraturen at slaa til Lyd for en mere moderne Opfattelse af de sociale Studiers Veje og Maal. Det vilde dog kun baade lidet, selv om der blev oprettet mange Institutter efter samme Mønster som det ovennævnte, hvis der ikke netop af de enkelte blev nedlagt et energisk Arbejde paa at udforske de sociale Foreteelsers Aarsagsforhold gennem Specialundersøgelser, og et saadant Arbejde er i Nutiden saa meget mere paakrævet, som der fra visse Hold i Tilslutning til den franske Filosof Bergsons Aandrigheder rettes Stormløb mod de naturvidenskabelige Metoders Anvendelighed paa Udforskningen af Samfundslivet*). Bergsons Paastand om, at den menneskelige Intelligens ikke er indrettet til at udforske de psykologiske og sociale Fænomeners Aarsagsforhold, er dog ret beset kun en daarlig Vittighed, da den neppe heller kan siges at være indrettet med det udtrykkelige Formaal for Øje at finde f. Eks. Kulhydraternes Sammensætning, og naar det sidste ikke desto mindre kan lade sig gøre gennem en logisk Kombination af systematiske Iagttagelser, er der ikke paa Forhaand nogen Grund til at antage, at det første skulde ligge udenfor Intelligensens Rækkevidde. Videnskabernes Historie viser imidlertid tilstrækkeligt klart, at hazarderede Paastande ikke fældes gennem abstrakte Ræsonnementer, men kun ved uomstødelige Kendsgerninger, som selv den mest subtile Dialektik ikke kan komme uden om, og det, der i Øjeblikket først og fremmest tiltrænges, er

*) Saaledes i Gustaf F. Steffen, Sociologi, 1. Del, Stockholm 1910. I. Socialvetenskap och Naturvetenskap.

derfor at vise, at konkrete sociale Fænomeners Aarsagsforhold lader sig efterspore ved Metoder, der ikke er væsensforskellige fra dem, der kommer til Anvendelse ved Studiet af den øvrige Del af Universet.

I mit tidligere nævnte Skrift har det fornemmelig været min Opgave at vise, at man ved Statistikens Hjælp kan naa ikke saa lidt i den nævnte Retning, naar den vel at mærke benyttes i stadig Kontakt med de øvrige Erfaringskilder, som staar til vor Raadighed, altsaa, hvor det gælder samfundspsykologiske Spørgsmaal, særligt de kliniske Iagttagelser og fysiologiske Forsøg. Naturligvis kan man ikke helt undvære Selvbetragtningen som psykologisk Erfaringskilde, men hvor der er Tale om Samfundsfænomener som Selvmord og Forbrydelser, kan den dog ikke lære os meget, medens den let kan føre os paa Vildspor, hvad de ældre Teorier over disse Foreteelser noksom bærer Vidnesbyrd om. Og at disse Forhold skulde kunne udforskes gennem psykologiske Laboratorieeksperimenter, vil vel ikke engang de mest begejstrede Tilhængere af denne forøvrigt meget omtvistelige Metode for Alvor paastaa, hvorimod det er noget ganske andet, at psykologiske Forsøg kan være et betydningsfuldt Led i Selvmordskandidatens og Forbryderens kliniske Undersøgelse. Et dybere Indblik i Aarsagsforholdene naas imidlertid kun ved stadig Hensyntagen til den fysiologiske Mechanisme, saaledes som den foreligger oplyst ved direkte Iagttagelser og særligt ved Forsøg paa Mennesket nærstaaende varmlodige Dyr, hvilke Forsøg da ad analogisk Vej — dog ikke altid — kan tjene til Oplysning om, hvorledes Mennesket selv er indrettet. Navnlig ved det for 21 Samfundsvidenskab fundamentale

Spørgsmaal, i hvilken Udstrækning de menneskelige Handlinger er bestemte ved Naturforhold, som undrager sig menneskelig Kontrol, er det umuligt at komme nogen Vegne uden Hensyntagen til de fysiologiske Specialundersøgelser, men naar de sociale Fænomener er førte tilbage til deres umiddelbare Udspring, kan den sociale Forsknings Opgave ogsaa betragtes som afsluttet. Paa hvilke Omsætninger indenfor Organismen vore Viljesakter i sidste Instans beror, maa det blive Fysiologens og Kemikerens Opgave at komme overens om; den sidste vil først betragte Spørgsmaalet som løst, naar han har fundet den Ligning, hvorefter Omsætningerne finder Sted.

Ved det af mig specielt undersøgte Spørgsmaal, om Aarstidernes Indflydelse paa en Række sociale Fænomener kan føres tilbage til det fysiske Milieus Indflydelse eller alene lader sig forklare ved det sociale, hvilket Spørgsmaals grundige Undersøgelse er bleven paatrængende nødvendig, efterat den franske Sociolog Durkheim og hans Tilhængere glat væk har frakendt det fysiske Milieu al Indflydelse, er man netop i det heldige Tilfælde at besidde gode fysiologiske Holdpunkter, takket være Finsens og hans Elevers og Efterfølgeres ihærdige Undersøgelser. Anmelderen af mit Skrift har gjort sig skyldig i den beklagelige Misforstaaelse, at det skulde være min Hensigt ved Hjælp af Statistik at løse det rent fysiologiske Spørgsmaal, om de kemisk virksomme Lysstraaler har en paaviseelig Indflydelse paa Karnervesystemet, men noget saadant har naturligvis ligget mig fjernt, for det første, fordi Spørgsmaalet ikke vilde kunne løses paa denne Maade, og for det andet, fordi det allerede er løst ved

Hjælp af fysiologiske Forsøg, der er anstillede med dette Formaal for Øje. Et særlig vigtigt Forsøg, der viser Lysets direkte Virkning paa de perifere Kar, og som er anstillet af Dreyer og Jansen, har jeg allerede omtalt i min ældre Afhandling om Emnet, der blev trykt i »Archives d'Anthropologie criminelle« for Februar og Marts 1909; det findes i 9. Bind af »Meddelelser fra Finsens medicinske Lysinstitut«, og jeg nøjedes i mit senere Skrift med at henvise til min tidligere Omtale, da jeg saavidt muligt maatte undgaa Gentagelser for at faa Plads til det nye, jeg havde at fremføre, i det tyske Tidsskrift, for hvilket Afhandlingen oprindelig var bestemt. I min senere Afhandling fremdrog jeg særligt de Forsøg, der af Lysinstitutets Fysiologer var anstillede over Lysets Indvirkning paa Respirationsmekanismen, og disse er senere blevne fortsatte med det Resultat, at de kemisk virksomme Lysstraalers dominerende Indflydelse kan betragtes som sikkert fastslaaet. Da netop disse Forsøg er af afgørende Betydning for Spørgsmaalet om, hvilke af det fysiske Milieus Faktorer, der har en saadan universel Indflydelse, at de kan forklare Fænomener, som i mere eller mindre modificeret Skikkelse forekommer under alle Jordens Himmelstrøg, skal jeg tillade mig af Docent Lindhards Beretning*) at citere følgende Passus i Oversættelse: »Denne Forandring i Organismens vitale Livsytringer kan ikke skyldes et blot Tilfælde, men maa hidrøre fra Faktorer, hvis Periodicitet netop falder sammen med eller betinger Aarstidernes. Lufttryk, Fug-

*) J. Lindhard, The seasonal Periodicity in Respiration, Skand. Archiv f. Physiologie, 1912.

tighedsgrad og Luftelektricitet kan sandsynligvis udelukkes; de to Faktorer, som særligt kommer i Betragtning, er Temperaturen og Lyset. Af forskellige Grunde kan det imidlertid betragtes som sikkert, at de i Tabellen viste Forandringer ikke kan skyldes Forandringer i Temperaturen«. At jeg til en vis Grad har foregrebet Begivenhedernes Gang, da jeg for snart 7 Aar siden dannede min Hypotese om Lysets Indflydelse paa Samfundslivet, hvilken forøvrigt i samme Aar (1905) med fejlagtig Begrundelse var fremsat af en anden (Amerikaneren Woodruff*) uden mit Vidende, kan neppe lægges mig til Last, da det som bekendt altid er lettest at være bagklog, men jeg maa dog tilføje, at jeg ikke ansaa mig for berettiget til at fremsætte den paa Tryk, førend jeg havde samlet en nogenlunde fuldstændig Kæde af Bevisligheder. Da jeg nærede den sikre Forvisning, at min Opfattelse i Fremtiden vilde vise sig at være den rigtige, fandt jeg det imidlertid heldigt saa snart som muligt at meddele, hvad jeg havde, for at det kunde stimulere andre til at udfylde de Huller, der ikke var undgaaet min Opmærksomhed. Det har i saa Henseende været mig en Glæde, at Lysinstitutets Fysiologer fra først af har sluttet sig til min Opfattelse og senere fundet den bestyrket ved de Iagttagelser, som de har haft Anledning til at anstille over Bjærgklimaets psykiske Indflydelse; og i Frankrig, hvor Retsmedicineren og Kriminalantropologen Lacassagne straks tiltraadte den, har der paa dennes Foranledning i den nyeste Tid

*) The Effects of Tropical Light on White Men, New York and London, 1905.

rejst sig en Diskussion om Tropeklimaets psykiske Virkninger, som forhaabentlig vil føre til Resultater, naar man fra abstrakte Drøftelser gaar over til positive Undersøgelser. Men selv om der endnu staar meget tilbage at gøre, kan jeg ikke følge Anmelderen, naar han mener, at min egen Undersøgelse i Virkeligheden ikke har ført til noget som helst positivt Resultat. For at godtgøre denne Paastands Uholdbarhed ser jeg mig nødsaget til at fremdrage mine Resultater, selv om det maaske kan synes ubeskedent, men det er mig, som tidligere nævnt, om at gøre at paavise, at de sociale Fænomeners Aarsagsforhold ikke er utilgængelige for en metodisk Analyse.

Vil man retfærdigt vurdere, hvad der er naaet ved en konkret videnskabelig Undersøgelse, maa man først og fremmest tage Hensyn til, hvor langt man tidligere var kommen med Hensyn til det paagældende Problems Tilrettelæggelse; naar Problemet først er rigtigt lagt til Rette, vil dets Løsning frembyde betydelig færre Vanskeligheder end i det modsatte Tilfælde. Naar der paa et Omraade før herskede Kaos og Forvirring, vil allerede den Omstændighed, at Vejen er banet for fremtidige Undersøgelser, give et Arbejde varig Værdi, selv om dets positive Indhold hurtigt skulde vise sig forældet. Hvor fyldigt dette Indhold kan blive ved en statistisk Undersøgelse, der ikke begrænser sig til en snæver Lokalitet, afhænger jo desværre kun for en ringe Del af Forfatteren, der væsentligt er henvist til at plukke sine Blomster, hvor han kan finde dem; naar der da viser sig Mangler ved Bukettens Sammensætning, som han ikke selv kan afhjælpe, maa han nøjes med at henlede rette Vedkommendes Opmærksomhed

herpaa, for at de paagældende Mangler i Fremtiden kan blive afhjulpne ved Tilvejebringelsen af Oplysninger, hvis Nytte ikke tidligere har været tilstrækkeligt indlysende. Naar man hyppigt ser den Opfattelse fremsat, at Videnskabens Udvikling bestaar deri, at der først samles Oplysninger af saa mange som muligt, hvorefter det bliver et eller andet filosofisk anlagt Hoveds Opgave at bearbejde dem, er dette jo ganske misvisende; saalænge man samler i Blinde, kommer der ikke meget ud deraf, medens man med en frugtbar Arbejdshypotese som Udgangspunkt forholdsvis hurtigt vil være i Stand til at tilvejebringe det fornødne, for saa vidt dette da overhovedet ligger indenfor Rammerne af menneskelig Erkendelse. Efter at Spørgsmaalet om Aarstidens Indflydelse paa de sociale Fænomener tilsyneladende uhjælpeligt var kørt fast, idet man endnu ikke havde fundet noget brugbart Udgangspunkt for Undersøgelsen, var den officielle Statistiks Opmærksomhed i mindre Grad end tidligere rettet herpaa; saaledes ophørte man i Frankrig allerede i 1869 med at bringe de aarlige Oplysninger om Forbrydernes maanedlige Fordeling, som man fra 1827 stadigt havde meddelt, og som endnu betegner det fyldigste af, hvad der i denne Retning forefindes. Hvis en stærkere Specialisering af Materialet havde været foretaget ved en Deling af Forbryderne i Begyndere og Recidivister i Henhold til moderne kriminalistiske Synsmaader, saaledes som jeg selv ved min Bearbejdelse af det forholdsvis lille Urmateriale for de danske Sædelighedsforbrydere har gennemført den, vilde et saa stort Materiale som det franske dog have kunnet give langt værdifuldere Resultater. Og hvis man andre Steder

havde haft en saadan maanedlig Fordeling af Selvmordene efter Civilstand i de forskellige Dele af Landet, som findes i den danske Dødelighedsstatistik indtil 1889, og som jeg har taget op til Bearbejdelse, særligt for at belyse det seksuelle Moments Indflydelse, vilde man alene paa Grundlag af det statistiske Materiale have kunnet faa et langt dybere Indblik i Aarstidernes Indflydelse paa Selvmordshyppigheden, end det nu er muligt. Naar man ved at gøre Statistiken komparativ tilstræber at borteliminere de rent lokale Faktoreres Indflydelse, saaledes som det allerede med Udbytte er sket f. Eks. i Hydrobiologien, er man paa Socialstatistikens Omraade paa det føleligste hæmmet i sine Bestræbelser ved Materialets Mangelfuldhed, som ingen Enkeltmand, ja end ikke Alverdens Privatstatistikere tilsammentagne kan raade Bod paa. Af denne Grund at lægge Hænderne i Skødet vilde dog være lidet prisværdigt, da det ikke kommer an paa, om der i første Omgang kan gives en udtømmende Løsning af et Spørgsmaal; hvis det blev almindelig Kutyme at erklære et Arbejde for forfejlet, fordi dette ikke var sket, vilde det vist ikke bidrage til at fremme Videnskabens fremtidige Udvikling.

Hvis det imidlertid viser sig, at en komparativ Socialstatistik — jeg tillader mig at bruge denne Benævnelse — allerede nu trods Materialets Mangler paa flere Punkter kan give sikre Resultater og paa en Række andre Punkter kan vejlede med Hensyn til, hvad der bør gøres i Fremtiden, saa har Metoden ogsaa godtgjort sin Berettigelse. Hvor det drejer sig om et Omraade, der i Aarenes Løb er bleven belemret med en Mængde ubrugelige Hypoteser, som tildels har

forvansket de faktiske Forhold, men stadig har deres trofaste Tilhængere, maa man heller ikke overse, at der, førend en rigtig Hypotese kan gøre sig gældende, maa foretages et stort og besværligt Rydningsarbejde, som sluger en stor Del af den Tid og Kraft, der ellers kunde anvendes paa mere frugtbringende Maade. Den minutiøse Kritik af Forgængeres Arbejder er saa vist ingen fristende Opgave, da den undertiden kræver en næsten englelig Taalmodighed, men den skal gennemføres, førend man kan naa videre, ogsaa for at Forfatteren selv kan være sikker paa sin Anskuelses Rigtighed, idet han ikke har nogen Ret til paa Forhaand at gaa ud fra, at alt, hvad hans Forgængere har frembragt, er ubrugeligt. En stor Del af den Marsch paa Stedet, der karakteriserer de sociale Videnskaber i Modsætning til Naturvidenskaberne, skyldes ene og alene den Omstændighed, at Forfatterne ikke vil gøre sig den Ulejlighed at prøve, hvad der tidligere er fremkommet, men finder det nemmere og mere fordelagtigt at lancere en personlig Opfattelse, som hos andre, der heller ikke kender den paagældende Litteratur, kan indbringe dem et ikke altid velfortjent Ry for Originalitet.

At man allerede nu ved en komparativ statistisk Undersøgelse kan bortrydde en Række af Fortidens Misforstaaelser med Hensyn til Aarstidernes og de klimatiske Forholds Indflydelse paa Samfundslivet, er det ikke længere vanskeligt at paavise. Der er saaledes Teorien om Selvmordshyppighedens Afhængighed af Dagens Længde, som heller ikke tidligere var videre godt underbygget, da man anvendte altfor summariske Tal, som rummede stærkt heterogene Bestanddele

(f. Eks. Storbyer og Landdistrikter), men dog indtil den nyeste Tid blev fastholdt af en Mængde Forfattere. Min Sammenligning af den relative maanedlige Selvmordshyppighed i København og Buenos-Ayres har formentlig givet denne Teori Dødsstødet. Der er endvidere Teorien om Selvmordshyppighedens Afhængighed af Temperaturen, som ogsaa har haft talrige Tilhængere indtil Nutiden, endskønt Durkheim*) mente at have gendrevet den, hvad han dog aldeles ikke havde, da han kun havde paavist, hvad man vidste i Forvejen, nemlig at Selvmordshyppighedens Maksimum ikke falder sammen med den højeste Middeltemperatur. Da det særligt er Fornemmelsen af Varme og Kulde, der har Indflydelse paa de fysiologiske Processer, og ikke saa meget den absolute Temperatur, var det altsaa ikke utænkeligt, at Temperaturstigningen i Foraarsmaanederne havde Indflydelse paa Selvmordshyppigheden; men efter at jeg har vist, at Selvmordshyppighedens Stigning om Foraaret netop er særlig udpræget paa Steder, hvor der kun er ringe Forandring i Maksimaltemperaturen, kan en saadan Antagelse ikke længer siges at have nogen Støtte i Statistiken. Hertil kommer saa yderligere, at de indgribende fysiologiske Forandringer, som Foraaret overalt bringer med sig, ifølge de danske Lysbiologers Undersøgelser slet ikke skyldes Temperaturen, men derimod den kemiske Lysvirkning, i hvilken Henseende jeg skal henvise til den tidligere citerede Passus fra Lysinstitutets nyeste Meddelelser. Med Hensyn til Konceptionernes maanedlige Forløb er der den indtil den sidste Tid gentagne Paastand,

*) Le suicide, Paris 1897.

at nævnte Forløb skulde være betinget af den mere eller mindre rigelige Ernæring, hvilken Anskuelses Uholdbarhed jeg har godtgjort ved en Undersøgelse af Forholdene i de Lande, hvor de katolske Fastetider strengt overholdes. Endelig er der for Sædelighedsforbrydelsernes Vedkommende den ligeledes udbredte Opfattelse, at den mere eller mindre gunstige Lejlighed til at begaa dem alene skulde kunne forklare de maanedlige Svingninger i deres Hyppighed, hvilken Opfattelse neppe vil kunne fastholdes efter den Sammenligning, som jeg har anstillet mellem Forholdene i Frankrig og Danmark, og som er den første Sammenligning af denne Slags, der bygger paa et tilstrækkelig ensartet Materiale. Jeg kunde anføre flere Eksempler end de nævnte, men jeg skal ikke trætte Læseren hermed; det anførte turde være tilstrækkeligt til at vise, at den komparative Metode netop paa disse Omraader er i Stand til at yde virkelige Tjenester.

Den Omstændighed, at man ved en Metode kan paavise en Række Forklaringers Uholdbarhed, maa utvivlsomt betegnes som et Resultat, da Spillerummet for de mulige Forklaringer derved efterhaanden kan indskrænkes saa stærkt, at Valget ikke kan være tvivlsomt; men unægteligt vilde det i høj Grad forøge Metodens Værdi, dersom man ogsaa ad denne Vej var i Stand til direkte at paavise en Sammenhæng mellem forskellige Fænomener. At noget saadant er muligt ved Hjælp af komparativ Statistik, mener jeg at have godtgjort ved min indgaaende Analyse af de forskellige Landes Statistik over Fødslernes maanedlige Fordeling. Ved at bearbejde den nyeste Statistik fra Budapest har jeg været i Stand til at tage Aborterne

med, og denne Statistik i Forbindelse med den serbiske Statistik over Dødfødsler viser utvivlsomt, at Konceptioner i de katolske Landes Hovedfaste i væsentlig Grad nedsætter Fosterets Levedygtighed, hvilket maa siges at være et Resultat af nok saa meget social som medicinsk Interesse. Af betydelig social Interesse er det ogsaa at godtgøre, hvilken Indflydelse Sædvanen har paa de illegitime Konceptioners Hyppighed. Alex. v. Oettingen har i sin Tid i sin store Moralstatistik villet frakende de religiøse Sædvaner enhver saadan Indflydelse, idet han kun vilde indrømme dem Betydning indenfor det ægteskabeligt ordnede Samliv; men en komparativ statistisk Undersøgelse af det langt rigere Materiale, som nu staar til Raadighed, godtgør uimodsigeligt, at den Strenghed, hvormed de religiøse Skikke overholdes, paa det tydeligste afspejles i Tallene over de illegitime Konceptioners maanedlige Forløb. Den katolske Kirkes stærke Indgriben i Samfundslivet viser sig desuden ikke blot paa det seksuelle Omraade, men i endnu højere Grad ved Voldsforbrydelsernes Hyppighed paa de forskellige Aarstider, ogsaa her afspejles Kirkens Magt over Sindene i dens Evne til at tøjle Befolkningens Lidenskaber. Hvad der i denne Sammenhæng har ikke ringe social Betydning, er den Omstændighed, at Naturen viser sig langt lettere at gaa over Optugtelsen ved de seksuelle Forholds Regulering; det er jo i det hele taget paa dette Omraade, at det falder vanskeligst for Menneskene at tilpasse deres Natur til Samfundsmoralens Fordringer.

Ligesom en Statistiker maa kende Grundtrækkene af Aandslivet og Institutionerne hos et Folk, hvis han skal have det rette Udbytte af sine Tabeller, ja blot

for at undgaa de fatale Misforstaaelser, som uundgaaeligt vil opstaa, saafremt han giver sin Fantasi frit Spillerum*), saaledes maa han ogsaa have et nogenlunde fyldigt Begreb om de fysiske og psykiske Egenskaber, der er fælles for hele Menneskeheden, naar hans Opgave gaar ud paa at paavise en Sammenhæng mellem menneskelige Handlinger og bestemte Naturkræfter. Fysiologien træder her i Kulturhistoriens Sted som nødvendigt Hjælpemiddel, da man nødvendigvis maa kende de Faktorer, der kan være Tale om, førend man tilnærmelsesvist kan afgøre, hvilken Faktor der i det givne Tilfælde har størst Sandsynlighed for sig. Hvis det nu ved at sammenholde Statistikens og Fysiologiens Vidnesbyrd viser sig, at af alle kendte Faktorer kun en enkelt er i Stand til at forklare aarlige periodiske Forandringer i Samfundslivet, som gaar igen hos alle Folk, men at denne Faktor paa den anden Side ogsaa giver en fyldestgørende Forklaring, saa kan man ikke herefter sige, at Resultatet dog lige saa godt kunde være galt som rigtigt, uden samtidigt at gøre det af med Størstedelen af, hvad man hidtil paa andre Omraader har smigret sig med at besidde af indvundne Resultater. For at en videnskabelig Hypotese skal være acceptabel, plejer man nemlig at fordre to Ting, for det første, at den skal

*) Oplysende i saa Henseende er en Afhandling af Heape i Philos. Transactions of the Roy. Soc., Series B., Vol. 200, London 1909. Heape, der har bearbejdet Cubas Fødselsstatistik for at undersøge Forholdet mellem Dreng- og Pige-fødsler, sætter den ringe Vielseshyppighed i Aarets første Maaneder i Forhold til Temperaturen, uden at tænke paa, at Fastetiden i de katolske Lande har en afgørende Indflydelse paa Vielseshyppigheden.

forklare det omspurgte Forhold, og dernæst, at den skal være nødvendig til at forklare det, medens man derimod med Rette anser en absolut Vished for at høre til de Ting, som det ikke falder i Menneskenes Lod at opnaa. Det kan jo nemlig tænkes, at der eksisterer Naturkræfter, som for stedse vil unddrage sig vor Erkendelse, men hvis de virkelig udøver en betydelig Indflydelse paa et konkret Fænomen, maa dette dog antages at vise sig ved, at Fænomenet ikke paa tilfredsstillende Maade lader sig forklare ved de allerede kendte Kræfter. Saaledes blev Planeten Neptun i sin Tid funden ved sin forstyrrende Indflydelse paa Naboplaneten Uranus' Bane, der ikke paa anden Maade lod sig forklare ifølge de kendte Love for Planeternes Bevægelser. Hvad der gælder i Astronomien, gælder med de fornødne Modifikationer ogsaa i Samfundsvidenskaben, blot er Kræfternes Sammenspil her af en langt mere indviklet Beskaffenhed, saa at det ofte kan se ud, som om dets Udredning frembød uovervindelige Vanskeligheder. Men selv om der rimeligvis altid vil blive uløste Problemer tilbage, er det saa meget vigtigere at fastholde, hvad der virkelig er opnaaet, da det ikke mangler paa Røster, som proklamerer Videnskabens Bankerot og søger Tilflugt i alle Slags mystiske Spekulationer.

Hvis der var bragt lige saa stor Sandsynlighed til Veje for andre Samfundshypoteser, som der er for den Antagelse, at de kemisk virksomme Lysstraalers Indvirkning paa Nervesystemet bringer Menneskene ud af Ligevægt, hvilket ved stærk Modtagelighed eller ringe Selvkontrol giver sig Udslag i Handlinger, som forstyrrer Samfundsordenen, saa kunde man kun være

tilfreds; men noget saadant kan langt fra siges at være Tilfældet. Jeg skal blot minde om den Strid, som endnu raser indenfor Socialøkonomien, om hvorvidt Guldproduktionen overhovedet har nogen Indflydelse paa Prisniveauets Svingninger og i bekræftende Fald da hvilken; her er der endnu blandt kendte Faktorer saa nogenlunde frit Valg efter enhver Smag og Tilbøjelighed.

Mod den i det foregaaende hævdede Opfattelse af Samfundsvidenskabernes Metode vil man maaske indvende, at hvis den skal gennemføres i Praksis, bliver Samfundsstudiet overmaade vidtløftigt. Dette kan ogsaa være rigtigt nok, men man kan virkelig ikke forlange, at Studiet af de mest komplicerede Forhold skal være lettere end Studiet af de mindre komplicerede, hvortil de eksakte Naturvidenskaber i denne Forbindelse maa regnes. Hvis man vil naa til en sikker Erkendelse af de sociale Fænomeners Aarsagsforhold, maa man ogsaa betale Prisen, som det koster, og Tilvejebringelsen af en saadan Erkendelse maa i Nutiden siges at være i allerhøjeste Grad paakrævet, da man paa den ene Side endnu skændes om, hvorvidt der overhovedet kan tales om Aarsagsforhold paa disse Omraader (Indeterminisme kontra Determinisme), medens man paa den anden Side snart sidder begravet til Halsen i mere eller mindre planløse sociale Eksperimenter. En betydelig Del af den Bagage, som det nu anses for nødvendigt at medføre ved socialvidenskabelige Undersøgelser, hvis de skal kunne opnaa den rette Anseelse, kunde til Gengæld godt undværes. Dette gælder saaledes ikke blot det indgaaende Kendskab til Forhold, som ikke længere har nogen praktisk

Betydning, men ogsaa den ofte ganske overflødige Anvendelse af Matematiken, der for Tiden synes at være bleven en Modesag. Jeg sigter herved særligt til den saakaldte Korrelationsberegning, hvis Grundtræk tidligere er fremstillede af Dr. polit. Mackeprang i dette Tidsskrifts 41. Bind. Metoden blev i sin Tid indført i Statistiken af Galton, der selv ikke kunde ret meget Matematik, men efter en Vens Anvisning fik en Matematiker til at hjælpe sig. Naturligvis var der straks flere Matematikere, der som Pearson blev begejstrede over den Tanke, at man med nogle matematiske Formler kunde løse alle Spørgsmaal mellem Himmel og Jord*), og endnu flere Ikke-Matematikere, der lod sig dupere heraf; men hvis man ser nogenlunde nøgternt paa Sagen, lader det sig ikke nægte, at det positive Udbytte, der er kommet ud af de umaadelig vidtløftige Beregninger, i Forhold til det anvendte Arbejde har været forsvindende. Dette er en naturlig Følge af, at man er begyndt fra den forkerte Ende, idet man har villet give et matematisk korrekt Udtryk for Aarsagssammenhængen, uden at have noget andet Udgangspunkt end vilkaarlige Antagelser, medens man først maa have klarlagt hele Aarsagskomplekset saavel kvalitativt som kvantitativt, førend man med Udbytte kan give sig til at anvende Matematiken. Paa alle de Omraader, hvor psykologiske Momenter griber ind, hvilket vil sige det samme som hele Menneskelivet, er der endnu nok at gøre med at

*) I W. Johannsen: Elemente der exakten Erblichkeitslehre. Jena 1909. vil man finde en god Fremstilling af de Misforstaaelser, som denue Slags Forskning kan give Anledning til.

konstatere, hvilke Faktorer der kommer i Betragtning; Resten maa blive Fremtidens Sag.

For at man ikke skal tro, at jeg undervurderer Vanskelighederne ved den komparative Metode, skal jeg efter at have dvælet ved dens Fortrin til Slut ogsaa gøre nogle Bemærkninger om dens Mangler, hvad jeg særligt føler mig foranlediget til ved de Bemærkninger herom, som Dr. phil. Fraenckel har fremsat i en Anmeldelse*) af mit tidligere nævnte Skrift, der først blev mig bekendt ved dens Omtale i Nationaløk. Tidsskrift. Ved en statistisk Sammenligning af forskellige Steders og Tiders Forhold er man naturligvis udsat for at begaa slemme Fejltagelser, hvis man ikke til Stadighed udviser den yderste Forsigtighed; i saa Henseende kan man sige, at Sporene skræmmer, da den ældre Moralstatistik og særligt Selvmordsstatistiken er overordentlig rig paa Fejltagelser af denne Art, idet man f. Eks. har villet sammenligne den absolute Selvmordshyppighed paa forskellige Steder og til forskellige Tider uden at tage tilstrækkeligt Hensyn til Fejlkilderne, der gør en saadan Opgave saa godt som uløselig. I saa Henseende er man langt gunstigere stillet, naar man begrænser sin Undersøgelse til den relative Hyppighed, altsaa f. Eks. sammenligner denne for en bestemt Aarstid, saaledes som jeg har gjort i mit Arbejde; men da man som tidligere nævnt ikke kan gennemføre socialstatistiske Undersøgelser uden at have Kendskab til mange andre Ting end Tallene, er Antallet af de Tilfælde, hvor man kan gaa i Vandet, dog stadig særdeles betydeligt. Selv om man søger Oplysning hos

*) I Dagbladet »København« for 30. Oktober 1911.

Ekspertes i de paagældende Landes klimatiske og demografiske Forhold, viser det sig ofte særdeles vanskeligt at faa udtømmende Besked. Saaledes søgte jeg hos den tyske Geograf, Prof. Sievers i Giessen Oplysning om venezuelanske Forhold for at fortsætte den Undersøgelse af disse, som jeg havde paabegyndt i min ældre Afhandling, men jeg opgav Ævret, da det viste sig umuligt at tilvejebringe saadanne Data, der tillod sikre Slutninger ud fra det foreliggende Talmateriale. Da jeg ogsaa har benyttet argentinsk Statistik, og Dr. Fraenckel er nøje bekendt med dette Lands Forhold, har det naturligvis interesseret mig meget at læse hans kritiske Bemærkninger, men jeg tror dog ogsaa efter Læsningen at kunne sige, at jeg ved min Undersøgelse har været saa forsigtig, at hans Kritik ikke rammer det centrale i mit Arbejde. Selv om maanedlige Gennemsnit til en vis Grad tilslører, hvad der foregaar indenfor Maaneden, saa er man dog, for at de befolkningsstatistiske Tal ikke skal blive alt for smaa, f. Eks. ved Selvmord, som Regel nødt til at vælge ikke alt for korte Perioder. Naar det da saavel i Buenos-Ayres som andetsteds viser sig, at den største Selvmordshyppighed falder i Maaneder med tør og klar Luft og ifølge Dexters*) Undersøgelse for Denver (Colorado) ogsaa paa Dage med dette Vejrlig, saa er man berettiget til at gaa ud fra, at det neppe i denne Henseende kan have væsentlig Betydning, at de tørre Sommermaaneder i Buenos-Ayres af og til afbrydes af hæftige Regnskyl. Men hvis man kun havde

*) Weather Influences, New York 1904. Chapt. XI. Diagrammerne i dette Værk maa dog benyttes med stor Forsigtighed, da de som Følge af Konstruktionsmaaden kan være ret misvisende.

Tallene fra Buenos-Ayres at støtte sig til, vilde man naturligvis intet som helst kunne slutte af dem, og Tilfældet er derfor vel skikket til at belyse den komparative Metodes Nødvendighed. For Voldsforbrydernes Vedkommende er jeg tilbøjelig til at tro, at det af Dr. Fraenckel fremdragne Moment kan have Betydning, men vel nærmest indirekte, saaledes som han selv skildrer det, idet det daarlige Vejr driver Folkene ind paa Værtshusene, hvor de geraader i Slagsmaal, medens de i Solskinnet føler mindre Trang til Alkoholens Stimulans. I det hele taget maa jeg fralægge mig, at jeg skulde have gjort Vejrliget direkte ansvarligt for Voldsforbrydernes Hyppighed, idet jeg tvertimod har fremført forskellige Data, som viser Lombrosos og andre italienske Kriminalisters Overdrivelser i denne Henseende; men som et Moment, der paavirker Irritabiliteten, tillægger jeg det ganske vist en ikke uvæsentlig Betydning.

Under alle Omstændigheder maa den komparative Metode anvendes med Kyndighed og Forsigtighed, hvis den ikke skal gøre Skade i Stedet for Gavn, men dette gælder jo ogsaa om alle andre videnskabelige Metoder, og hvis det ikke var saaledes, vilde det være betydelig lettere at gennemføre videnskabelige Undersøgelser, end det nu kan siges at være Tilfældet.